

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Світлична А.В., кандидат економічних наук, доцент

Воронько-Невіднича Т.В., кандидат економічних наук, доцент

Хурдей В.Д., кандидат економічних наук, доцент

Полтавська державна аграрна академія

Стаття присвячена дослідженню основних тенденцій, що склались у вітчизняній освітній діяльності у зв'язку із динамічними змінами ринкового середовища. Серед ключових проблемам організації вітчизняної освітньої діяльності у вищій школі виділено: зростання кількості закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації швидшими темпами, ніж студентів, які в них навчаються; необхідність зміни підходу до організації освітньої діяльності у бік студентоцентричною та інклюзивного навчання; відсутність налагодженого механізму регулювання підготовки спеціалістів, які відповідають потребам роботодавців.

Ключові слова: *освіта, освітня діяльність, вища освіта, заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, компетентність.*

Статья посвящена исследованию основных тенденций, что сложились в отечественной образовательной деятельности в связи с динамическими изменениями рыночной среды. Среди ключевых проблем организации отечественной образовательной деятельности высшей школы выделены: рост количества заведений высшего образования III–IV уровней аккредитации высшими темпами, чем студентов, которые в них обучаются; необходимость изменения подхода к организации образовательной деятельности в сторону студентоцентричного и инклюзивного образования; отсутствие отлаженного механизма регулирования подготовки специалистов, которые отвечают потребностям работодателей.

Ключевые слова: *образование, образовательная деятельность, высшее образование, заведение высшего образования, соискатель высшего образования, компетентность.*

Svitlychna A., Voronko-Nevidnycha T., Khurdey V., PROBLEMS OF ORGANIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY IN UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article is devoted to the study of the main tendencies formed in the domestic educational activity in connection with the dynamic changes in the market environment. The key problems of organizing domestic educational activities in the high school include: the increase of the number of higher education institutions of III–IV levels of accreditation at a faster pace than the number of students; the need of change of the approach to organizing educational activities in the direction of student-centered and inclusive education; the lack of a well-established mechanism of regulating the training of specialists who comply with demands of employers.

Key words: *education, educational activity, higher education, higher education institution, students of higher education, competence.*

Постановка проблеми. Обов'язковою умовою забезпечення інноваційного розвитку держави є гармонійне поєднання освіти, науки і виробництва. В умовах розбудови вітчизняного конкурентоспроможного виробництва дедалі більшого значення набуває людський капітал, а визначальним фактором ефективного розвитку підприємств стає нарощення освітньо-наукового потенціалу. Водночас гостро стоїть проблема наближення освітньої діяльності до потреб виробництва.

На кінець 2017 року, за даними служби зайнятості [1], в Україні нараховувалося близько 100 тис. вакансій. При цьому, близько 40% безробітних мали вищу освіту. В Києві і Запоріжжі цей показник складає 80%, а в Харкові – 87%. Що дозволяє констатувати: більшість вакансій – робочі професії. В Україні лише 20% випускників отримують робочі спеціальності, в той час як в Європі цей показник складає 70%.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно з оцінками фахівців, із середини ХХ ст. обсяг доступних людству знань подвоюється кожні 20 років, за оцінками Світового банку, фізичний капітал у сучасній економіці формує 16% загального обсягу багатств кожної країни, природний – 14%, а людський капітал – 70%. У таких країнах як Японія і Німеччина частка людського капіталу становить до 80% національного багатства [2, с. 184].

Формування державних економік з орієнтацією на знання знаходить своє відображення у ряді теорій, що сформувалися в сучасній науці. До таких теорій відносять теорії про економічну природу знання, про закономірності господарювання на основі використання знань і впливу знання на економічні чинники; про економічні інструменти виміру знань; про пріоритетність ролі людини в новому економічному розвитку. Зокрема, В.Л. Світличною досліджене визначення поняття «економіка знань» і розглянута парадигма сучасного суспільного розвитку (в двох розрізах) з урахуванням особливостей розвитку економіки України, виділені ознаки суспільних знань, головні проблеми на шляху розвитку, умови досягнення успіхів щодо формування економіки знань [2, с. 184].

На необхідність осмислення парадигмальної революції освітнього простору звертають увагу у своєму дослідженні Світлична В.В. та Чистіліна Т.О., зазначаючи, що вона «включає в себе проблему як систематизації наявної множини розроблених освітніх парадигм, так і аналізу перспектив їх співіснування та інтеграції на таких принципах і методологічних засадах, які б відповідали викликам швидкоплинної й нестабільної реальності [3, с. 83]».

Данилишин Б. і Куценко В. у своєму дослідженні [4], обґрунтовуючи шляхи розбудови сучасної конкурентоспроможної держави, визначальну роль у цьому процесі надають тісній взаємодії освіти, науки і роботодавців. Та особливу увагу приділяють поліпшенню підготовки кадрів як головної продуктивної сили в контексті вимог Болонської декларації.

Водночас важливість розбудови конкурентоздатної на світовому ринку системи вітчизняної освіти зумовлює необхідність проведення подальших досліджень.

Постановка завдання (цілей статті). Вивчення проблем організації освітньої діяльності закладів вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» [5], освітня діяльність – це діяльність закладів вищої освіти, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб.

Динаміку кількості закладів вищої освіти та чисельності студентів в Україні прослідкуємо за даними таблиці 1:

Таблиця 1

Динаміка чисельності закладів вищої освіти та студентів в Україні

Навчальний рік	Кількість закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації	Чисельність студентів у закладах вищої освіти, тис. осіб	Чисельність студентів з розрахунку на 1 заклад вищої освіти, осіб
1990/91	149	881,3	5915
1995/96	255	922,8	3619
2000/01	315	1402,9	4454
2005/06	345	2203,8	6388
2010/11	349	2129,8	6103

2014/15 ¹	277	1438,0	5191
2015/16 ¹	288	1375,2	4775
2016/17 ¹	287	1369,4	4771
2017/18 ¹	289	1330,0	4602
Відношення 2010/2011 до 1990/91, %	в 2,3 рази більше	в 2,4 рази більше	103,2
Відношення 2017/18 до 2014/15, %	104,3	92,5	88,7

¹Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Інформаційне джерело: розраховано автором за даними [6].

Як свідчать дані таблиці, впродовж 1990-2011 навчальних років в Україні спостерігалась чітка тенденція збільшення кількості закладів освіти III-IV рівнів акредитації та здобувачів вищої освіти в них – більше ніж у два рази. При цьому темпи зростання чисельності студентів з розрахунку на 1 заклад вищої освіти виявилися значно нижчими – 3,2 відсоткових пункти. Кількість закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації у 2017/18 навчальному році по відношенню до 2014/15 навчального року збільшилась на 4,3%, або 12 закладів, що майже у 2 рази більше ніж у 1990/91 навчальному році і це без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Водночас, чисельність здобувачів вищої освіти за останні чотири навчальних роки зменшилась на 7,5 відсоткових пункти і склала в 2017/18 навчальному році 4602 особи, що на 1313 осіб (22,2 %) менше ніж у 1990/91 навчальному році. Три останні навчальні роки чисельність закладів вищої освіти та здобувачів у них суттєво не змінювалася.

Не зважаючи на те, що Україна входить до двадцятки країн з найбільшим рівнем охоплення населення вищою освітою, прірва між знаннями і навичками, які пропонують навчальні заклади, та вимогами роботодавців дедалі глибша. Серед основних причин вибору закладу освіти при вступі абітурієнти зазначають престижність університету та високі шанси на працевлаштування. Однак, як показує практика, роботодавці все частіше незадоволені рівнем

підготовки та компетенціями шукачів роботи і наявність диплому, навіть престижного закладу освіти, не дає ніяких гарантій подальшого працевлаштування. Наприклад, відповідно до дослідження Світового Банку [7], 4 з 10 компаній, що працюють у ключових сферах економіки, заявляють про значний розрив між навичками, які мають їх робітники, та цілями, які ставить перед собою бізнес. Зокрема, майже половина компаній у аграрному секторі та сфері виробництва харчових продуктів – однієї з найперспективніших в Україні – незадоволені компетенціями претендентів на роботу. Схожою є ситуація у інших галузях.

Багато країн розв'язують цю проблему шляхом наближення освітніх закладів до потреб ринку праці, залучення ділових кіл до створення навчальних програм і тіснішого співробітництва з окремими підприємствами, які працюють у промисловості і сфері послуг, стимулювання зацікавленості роботодавців у формуванні професійної підготовки майбутніх фахівців, запровадження практики тристоронніх угод для тих, хто навчається за державний кошт: студент – роботодавець – вищий навчальний заклад. Необхідність такого підходу (взаємодія ВНЗ, підприємства і наукової установи) зумовлена і зростанням конкуренції з боку корпоративних і віртуальних університетів, що забезпечують слухачів актуальними освітніми програмами, а також більшим попитом з боку студентів на освіту [4, с. 21].

Корисним для вивчення може бути вітчизняний досвід Національного університету біоресурсів та природокористування, де на базі кафедри менеджменту імені Завадського діє єдина серед вишів освіти програма – магістерська програма з підготовки менеджерів кооперативів. Минулого року кафедра вже встигла випустити 30 магістрів-керівників кооперативів та ще 20 осіб – зараз навчаються [7]. Проте при цьому варто зазначити, що підтримується програма канадським урядом.

В листопаді минулого року на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України проводився «круглий стіл», що був присвячений підсумкам вступної кампанії 2017 року на економічні

спеціальності. Учасниками заходу стали декани економічного спрямування, вчені-економісти, представники Міністерства освіти і науки, Міністерства аграрної політики та продовольства, громадські організації. Проблема, що обговорювалась надзвичайно актуальна, бо минулого року сільські діти не змогли подолати вступні бар'єри ЗНО. До аграрних вишів за спеціальністю «Економіка» в 2017 році за держзамовленням вступило лише сім осіб. Оскільки, на економічні спеціальності мінімальний прохідний бал у минулому році був більшим 182, а з вступників сільських шкіл усієї України лише 2 % отримали 180-200 балів [8].

Доступність вищої освіти, зокрема для сільської молоді, можна забезпечити шляхом удосконалення механізму державного пільгового освітнього кредитування. Для активізації освітнього кредитування в Україні необхідно розробити механізм забезпечення економічної доцільності участі комерційних банків в цій системі. При його розробці можна скористатись досвідом освітнього кредитування в США, де студентські кредити мають давню традицію, а система кредитування освіти отримала статус державної програми. У напрямі посилення інтернаціоналізації вищої освіти в Україні, що означає підвищення її якості, необхідним є використання позитивного зарубіжного досвіду в аспектах модернізації освітніх систем конкретних держав, проведення спільних наукових досліджень з іноземними закладами вищої освіти-партнерами, співробітництво з міжнародними асоціаціями, фондами, організаціями щодо розвитку міжнародної освіти, проведення міжнародних наукових конференцій, семінарів, симпозіумів, подолання економічних перешкод, що пов'язані з участю професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів у освітніх заходах [9].

Зміни, що відбуваються нині в соціально-економічній сфері потребують розробки та впровадження нових підходів до формування змісту підготовки фахівця. Виникає необхідність визначення умов формування конкурентоспроможних фахівців в галузі управління, які мають професійну мобільність, що забезпечує здатність до швидкої адаптації в умовах постійного

поновлення техніки, технології, удосконалення організації праці, розвитку соціально-культурної сфери. Сьогодні стає очевидним, що повільна реакція системи освіти на проблему розвитку професійної мобільності незмінно призводить до зниження можливостей успішного працевлаштування майбутніх фахівців [10].

Професійна мобільність передбачає володіння системою узагальнених професійних прийомів та вміння ефективно їх використовувати для виконання будь-яких завдань у суміжних галузях і дозволяє порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої. Вона здатна забезпечити високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання різноманітних завдань у межах своєї професії. В умовах швидких змін техніки та технології виробництва професійна мобільність виступає важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста. Відповідно професійна мобільність майбутніх менеджерів – це інтегрована якість особистості, що виявляється в: здатності успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати види діяльності у сфері управління організацією (окремими її ланками) із залученням правової сфери; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого, у відповідності до зміни зовнішніх обставин; володінні високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі управління, прийняття ефективних управлінських рішень [10].

Сьогодення висуває зовсім інші вимоги до закладів вищої освіти та здобувачів ніж ще скажімо якісь п'ять-десять років тому. Оскільки, викладач перестає бути першоджерелом знань, відмирає потреба у постійному конспектуванні лекцій, а заняття перетворюються на обмін думками, судженнями та пошук істини. Згідно з даними дослідження, проведеного Всесвітнім економічним форумом [11], однією з найважливіших навичок, яку

роботодавці цінуватимуть в своїх працівниках стане креативність, а в ході організації навчального процесу важливо враховувати індивідуальні особливості студентів до сприйняття інформації. До цього варто зауважити, що сьогодні ми маємо справу зі студентами, які належать до «покоління Z». Це незалежні, самодостатні молоді люди, які покладаються лише на власні сили і націлені на самостійне досягнення результатів. Вони не уявляють життя без інтернету та легко можуть переключати увагу з одного завдання на інше, маючи при цьому високий рівень мотивації.

Окрім цього, серед основних проблем вищої освіти в Україні – це дисбаланс між потребами роботодавців і наявністю дипломованими спеціалістами. За оцінками експертів [12], на сьогодні український ринок потребує лише 40 % працівників з вищою освітою, а заяви до вузів цього року подали 76 % випускників шкіл. По-друге, на сьогодні вітчизняні дипломи втрачають свою престижність, бо не підкріплені реальними знаннями. А також постійно зростає кількість випускників, які мріють продовжувати навчання за кордоном.

Висновки з проведеного дослідження. Серед ключових проблемам організації вітчизняної освітньої діяльності у вищій школі можна виділити наступні: по-перше, зростання кількості закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації швидшими темпами, ніж студентів, які в них навчаються. По-друге, підхід до організації освітньої діяльності має змінитись у бік студентоцентричною та інклюзивного навчання. По-третє, відсутність налагодженого механізму регулювання підготовки спеціалістів, які відповідають потребам роботодавців. Актуальність цих проблем і потреба їх вирішення зумовлює необхідність подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Половина безработных украинцев имеют высшее образование. URL: <http://qha.com.ua/ru/obschestvo/polovina-bezrabortnih-ukraintsev-imeyut-visshee-obrazovanie/186208/> (дата звернення 10.05.2018).

2. Світлична В. Л. Теоретичний базис нової парадигми суспільства – економіки знань. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 3. С. 184-193.

3. Світлична В.В., Чистіліна Т.О. Освітній простір в умовах глобалізації: парадигмальний плюралізм і перспективи інтеграції. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=gumc_2013_2_13 (дата звернення 21.05.2018).

4. Данилишин М., Куценко В. Освіта, наука і виробництво в контексті вимог Болонської декларації. *Вісник Національної академії наук України*. 2007. № 3. С. 14-22.

5. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. №37-38. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 21.05.2018).

6. Сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 18.05.2018).

7. Майструк С. Чому українська освіта не готує до потреб сучасного ринку праці URL: <http://tyzhden.ua/Economics/173301> (дата звернення 10.05.2018).

8. Білоус І. Сільські вступники цього річ не змогли подолати бар'єри ЗНО на економічні спеціальності. *Україна молода*. 2017. №132.

9. Ігнатченко Т.С. Доступність та якість вищої освіти як передумови становлення середнього класу в Україні. *Молодий вчений*. 2017. №12(52). С. 629-633.

10. Мащакевич М.В. Особливості формування професійної мобільності майбутніх менеджерів URL: http://www.dkng.net.ua/doc/konferenciya/2017/zbirnyk_2017.pdf (дата звернення 30.05.2018).

11. Нуржинська А., Хорощак К. 10 трендів, які змінюють вищу освіту. *Українська правда*. 08. 07. 2018.

12. Черняева К. Украинский диплом теряет престиж и популярность URL:
<https://golos.ua/i/627200> (дата звернення 31.07.2018).